

"MOST ÁTRÖPÜLÖK HÁROM NEHÉZ ÉVET"

Galyasi Miklós a 2. világháború 1940–43-as éveiben

Történeiszek általában úgy tartják, hogy a szépirodalomnak nincs forrásértéke. Valóban, még a vallomásos önéletrajzi költészet sem curriculum vitae, mert nem az életút rövid bemutatása. Ellenben ráutaló elemeivel iránytű, hogy a futtában történt adatszerzés helyett célirányos kutatással fejtjük fel annak életrajzi szövetét. Egyik példa erre Galyasi Miklós itt közölt episztolája. Megírása után javította, letisztázására soha nem kerített sort. Erősen laphiányos, fél fedele lemaradt spirálfüzetben, három gyümölcsös ládányi személyi anyagában rejtőzött. 1940 nyárutótól ölel át három évet az ugyancsak itt emlékezetből, nem időrendben feljegyzett szolgálati adataival, rajnévsorral – ennek örvezetőként parancsnoka volt Hajmáskéren. Korábban írt már két ilyen, postára soha nem adott levelet, azok adathiányosan, de megjelentek második posztumusz kötetében. A róla alkotott legendán átlépve mindezek értelmezéséhez rendelkezésünkre áll hagyatéka, '56-os büntetőügyének jegyzőkönyvei és barátjához, Takács Ferenc országgyűlési képviselőhöz írt levelei, továbbá a hadtörténeti szakirodalom.

1940. augusztus 1-jén vonult be gépkocsivezető karpaszományos honvédnek a Magyar Királyi Honvédséghez. A Monarchia hadseregéből átvett megkülönböztető jelzést az 1920-as alaki szabályzat írja le: centi széles, felfelé csúcsosodó szalag, közepén fegyvernemenként más-más színű csíkkal. A legalább érettségizett közlegény viselte zubbonya és köpenye alkarjain, három hónap után előléptetéssel járt, így lett belőle örvezető. Idekerülését jogi doktori címe és műszaki ismerete, gépjárművezetői jogosítványa befolyásolta azon túlmenően, hogy meggyőződéssel vallotta magát magyarnak (erről: *Vásárhelyi Látóhatár* 2015/1-2). A július 9-én született „mozgósítási határozvány” értelmében zsidó gépkocsivezető csak gépkocsizó vonatostályon szolgálhatott, így került a szegedi V. hadtest 127. számú középtheher gépkocsizó vonatostályába. A „vonat” hadi fogalom, „személy- vagy anyagszállításra menetoszlopokba rendezett fogatolt [lővontatású], vagy géperőhajtású szállítóeszközök.” A magyar seregek támadó hadműveletei jószerint katonai parádék voltak, a 2. bécsi döntéssel különösebb harci esemény nélkül tért vissza Észak-Erdély, Székelyföld. Feljegyzése szerint Besztercén szeptember 30-án, október 21-én Szászrégenben volt. Abból, hogy ide a magyar katonai egységek éle korábban (szeptember 8-9) megérkezett, következik, hogy nem ütközet-, hanem a zömmel haladó hadtáp-, vagy málhavonatban teljesített szolgálatot, a későbbi adatok is ezt támasztják alá. A hadipropaganda arról nem tájékoztatott, hogy ezekben a többségében román és német ajkú városokban horogkeresztes zászlók takarták a magyart, a besztercei németek előljárója „alkalomhoz illő” fekete egyenruhában, horogkeresztes karszalaggal járt, karlendítéssel köszönt. A Marosvásárhely városnév után csak évszámot írt, a november 26-ig tartó katonai közigazgatás után csapatkivonásokra került sor. A katolikus Wéber Józstól nem mindennapi sors- és közösségvállalás a zsidótörvények árnyékában, hogy Galyasi hazaérkezése után, megelőzve a házasságjoghoz kapcsolt fajvédelmi 1941. XV. törvényt (9. §: zsidó nem

zsidóval házasságra nem léphet), december 30-án felesége lett a szabadságolt katonának.

A Wehrmacht balkáni háborújával, szövetségesként, a 3. magyar hadsereget és a gyorshadtestet Bácskába vezényelték, a szegedi 14. önálló gyalogdandár parancsnokságát áthelyezték Szabadkára. Galyasi újabb behívására az 1941. április 3-i, részleges mozgósítással került sor, mint házassága révén keresztény zsidó, fehér karszalagot kellett viselnie. Magyarország, haderejének revíziós területre történt átcsoportosításával, 11-én kapcsolódott be a már szétesett Jugoszlávia elleni támadásba. 13-án, feljegyzése szerint Madarason volt egységével. A rapid délvidéki hadművelet 18-án fegyverszünettel zárult, 27-én a változatlan alakulatszám mellé tábori posta számát írta fel: 40/68. Május 5-től Baja – Szabadka – Palics térségében volt, innen vezényelték június 24-én egységével Nagykállóba. Két nap múlva mozgósították a Kárpátalján állomásozó Kárpát-csoport gyorshadtestet a hozzárendelt szegediekkel. A német haderő támogatására 30-án bekapcsolódtak a Barbarossa-hadműveletbe, válaszul a máig rejtélyes kassai és rahói bombázásra. Július 1-től az új tábori posta száma 40/62., alakulatszáma ugyanaz. A Tatár-hágón átkelve a hadászatiilag kiürített területen július 6-án a Dnyeszterig, 10-én Kamenec-Podolszkig jutottak el. Erre utal *Levél Pákozdy Ferenchez* című első verses levelének kezdősora is: „Itt a Tiszát Dnyeszternek hívják.” 21-én foglalták el Vinnyicát, ahol hamarosan megépült Hitler legkeletibb főhadiszállása, a Wenwolf. A várost átszelő Déli-Bugon magyarok építettek pontonhidat, a szomszédos umanyi és a nyikolajevi ütközetek (augusztus 1-9. és 10-16), a szovjet Délnyugati Front áttérése után a 2-3000 hadifoglyot magyar katonák őrizték a környék fogolytáborokban. Ha tanú nem is volt, de tudomása kellett legyen arról, hogy a magyarországi „hontalan” zsidók „repatriálása” Galíciába tömeges legyilkolásukhoz vezetett, ami később két magyar és egy szovjet hadbíróági per tárgyat képezte. A dnyepropetrovszk-zaporozsnyei Dnyeper-szakasz védelemében augusztus 30-tól szeptember közepéig vett részt, mikorra a német páncélosok felszámolták a túlpárti ellenállást. Szeptember 18-án, a hadicenzúra okán tartalmát tekintve indifferens tábori postai levelezőlapra köszönte meg szeretett Teréz húga augusztus 17-i elhunytával Takács Ferenc és vásárhelyi Pákozdy Ferenc költő részvétnyilvánítását. A változatlan tábori postaszám mellett a hiteles állománytest száma itt van feltüntetve. Emlékezete csalhatta évekkel később, mert füzetében, kihallgatási jegyzőkönyveiben is következetesen más szerepel. Az eddigiek alapján megállapítható az is, hogy *Végrendelet. Levél feleségemhez*, Dnyepropetrovszk 1941. című és alcímű második episztoláját szeptember második felében írta, alátámasztja ez a két sor is: „Két sírt hagytam haza rögben: / Apámét, húgomét, rád hagyom”. A leharcolt csapatok egy része november 6-tól került kivonásra és

hazaszállításra, a hadtest többi része német kötelékben harcolt tovább. November 18-án lépett orosz földre, a 26-i dátum mellé csak alakulat-számát írta. December 3-án ismét Vinnyicában van, ekkor írta *Rossz álmotok volt* című versét. A visszaút oka ellátmány- vagy sebesült-szállítás is lehetett. Hitler öt nap múlva „ellátási nehézségek” miatt általános védelemre utasított, parancsát 16-án „fanatikus ellenállásra” módosítva megtiltotta a visszavonulást. A következő, 18-i bejegyzés újfent orosz földre, a Donyecen túli Valujki városára utal, onnan a Don belátható közelségben van. Mára ki nem deríthető, hogy van-e összefüggés a füzetbe írt 1941. december 21-i utolsó, üres dátum és az itt közölt harmadik episztola „S mi mentünk egész a Don vizéig / Állítólag győzedelmesen” sorai között, de a Barbarossa hadművelet év végi lezárásával a még visszamaradt magyar haderő számára is véget értek a harcok. A *Vásárhelyi Reggeli Újság* ekkoriban hírelte a „régiek” felváltását, legtöbbször az új esztendő elején tértek vissza. Róla most sincs pontos adat, de március 19-én már otthonából írt levélben értesítette Takács Ferenc feleségét, hogy a fővárosban tartózkodó férje mikor fogja őt keresni az ő telefonjukon.

Az 1942. évi XIV. törvénycikk 5. § (1) bekezdése kötelezte a hadköteles zsidókat, hogy hadkötelezettségüknek fegyvertelen munkaszolgálatos egységekben három hónap honvédelmi kiegészítő szolgálattal (munkaszolgálat) kell eleget tenni. A többséget hadműveleti övezetbe küldték, a háterszágban maradókat hadosztályok alá rendelt, hadiüzemmé nyilvánított gyárakban, bányákban vagy útépitésen, erődítési munkán, a mezőgazdaságban dolgoztatták. Galyasi 1942. június közepétől Páhiban (Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye), a 105/4 táborig vegyes munkásszázad II. szakaszában, fehér helyett immár sárga karszalaggal megbélyegezve tett eleget a parancsoknak. Saját feljegyzése híján más dokumentumokból kapunk rátekintést erre helyre, ahol a kegyetlenkedés általános módján túl – például „repülőátadás esetén való viselkedés gyakoroltatására futásból álló fegyverező gyakorlat” vezénylese – a tartalékos hadnagy táborparancsnok, civilben budapesti kocsmáros és „rendőrségi körökben ismert orgazda”, 1942 októberéig századából 96 embert lövett agyon, legalább 30-at saját maga végzett ki. Galyasi hazaérkezéseére most sincs pontos adat, de november 25-én már disznótorba invitálta Takácsékát apósához, „Wéberék Damjanich utcai kúriájába.” Dr. Jeney Károly hódmezővásárhelyi magyar királyi rendőrtanácsos, kapitány novemberi jelentésében megbízhatatlan zsidónak írja le, mert Takácsal, Pákozdyval, Kovács Imre feltételesen szabadlábon lévő, a városban gyakran felbukkanó (nem helybéli) népi íróval összejár Simonka Sándor görögkeleti kántortanító lakásán irodalmi vitákra, pedig kiutasítási eljárás van ellene, mert állampolgárságát igazolni nem tudja. Ráadásul a tüzfifa- és szénkereskedések előtt a tüzelőre váró „néptömeget feltehetően megfigyelési propaganda céljára akarja felhasználni.” A következő esztendő a doni áttérés ellenére júniusig zavartalan, akkor beköltözött hozzájuk sütődéstől Lakó István a Csillag utcából, majd a rádió után elvették tőlük a rémhírterjesztés másik eszközét, a telefont is. Újabb rendelet kötelezte korosztályát háromhavi munkaszolgálatra, a szegedi V. hadtesthez tartozó vásárhelyieknek augusztus 2-án kellett jelentkezni. Búcsúlevele optimista: „egy félóra múlva bevonulok. Na, ne sajnáljanak, nyilván leszerelek még ma.”

Nem így történt, a körülményekről szeptember 17-én a 105/21 táborig vegyes munkásszázad I. szakasz 4. raj parancsnokaként Takácséknak egy illegális levélben számolt be:

GALYASI MIKLÓS A 2. VILÁGHÁBORÚ 1940–43-AS ÉVEIBEN

(Forrás: Németh László Városi Könyvtár, Helyismereti gyűjtemény)

„Végre nyugodtan írhatok (igaz, hogy ne-szólj) levelet, hathét után, amelyet egyik barátom ad majd postára, szabadságra távozván. Éjszaka ½ 2 az óra. Künn pipázik a Bakony, bent füstölök és füstölögök én, ügyeletes őrvezetői rangom teljes pompájában. Körülöttem szuszog, morog, álmában beszél és még egyebet is csinál kétszáz ember – ha már az ember nevet és vele együtt az ember-sorsot ilyen könnyen osztogatják. Mint öreg harcos, az élszakasz parancsnoka vagyok és senki egy rossz szót nem szól hozzám. A tisztjeink áldott rossz emberek, ennél jobbak az altisztek, – csupa vásárhelyi ember. Rengeteget dolgozunk – teljesen fölöslegesen és céltalanul. Reggeltől estig csákányozom a sziklát, vagy talicskázom, vagy mérnöki munkát vállalok (pl. egy sportpálya szintezése, és építése). Vagyok szükség esetén pékmester, tank és írógép műszerész és latrina építője. De ezek mellékfoglalkozások, fő a csákány. A legnehezebb munkám azonban a kivonuló és nyugvóállomány megalkotása, s bár nem voltam soha gyenge matematikus, de kétszáz zsidót megszámlálni és együtt tartani kutyának való passzió. Eddig nem pártoltam a Pro Palesztina mozgalmat, de most lelkes híve lettem, mióta azt hiszem, hogy én maradok az egyetlen vagy a nagyon kevesek közül az egyik itthon, a többit kitelepítjük Cionba. Azt hiszem, magamról és remek környezetemről már eleget posztáltam, s ha még annyit mondok, relatíve egészséges is vagyok, – mindent elmondtam, amit modern középkorunkról [és] a hajmáskéri szellemi elitről burkoltan mondani lehet.”

Mielőtt megérkezett a „kisállomásra”, megírta harmadik episztoláját. Ferenc napján már itthon köszöntötte barátját egy mindent feledni akaró levélben. Kálváriája nem ért véget, de jegyzetünket füzete keretezi...